

Emnenr. 64

Fylke:

Oppland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad:

G. Gaardal

Emne: Død og begravelse

Bygdelag:

Follefelli

Oppskr. av:

A. Fedie

Gard:

(adresse):

Follefelli

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

For en god del etter egen erfaring

B. Eller om den er etter andre heimsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke)

Bonden Gustav Fossrud Maustad Follefelli 88 års g.
 hans søster Kone Fossrud 79 års g.

SVAR

Dødsverser.

1) Rimestrik om natten i nærheten
 av en gaard eller ett bruk verslet
 at det var feige folk.

Strik av Kalkengle om natten
 i nærheten av ett hus var ogsaa
 ett versel om at noen var feig.

Vor hansen gal om Kueldees
 var det feige folk i huset.

Gamle Halvor mæller, død
 1889, gikk en Kuelde bod i fjølet.

Da han kom ut seer jeg en
 sa han. Hansen gal rigtig
 pent for meg nie, saa
 gikk han over gulvet og
 satte seg paa en stol ved
 peisen og sank sammen
 død.

Prest. Hakkepelt kjende
 ogsaa verset at det var
 feige folk i huset.

2)

Nei

3)

Nei

4)

Nei (Den kjendte Gaardal
 Distrikt hadde denne versen)

- 5) Her hørt om gamle folk det var umulig og rengejve for lue.
- 6) Et folk hadde storlig god appetitt straks før de døde forkommer ofte
- 7) Folk døde vanligvis i det romm de brukte som sove romm
- 8) Nei
- 9) En gammel mann i V. Gausdal fortalte om en gammel kone som laa i dagens og strødd med døden og hien døde ikke før de gjorde opp verne tvedes seugen hien laa i, der fik hien lue.
 Denne lille symboliske verne av navn for fire flens tvedes seugen, var sikkert noe meget gammelt som hadde vært brukt i bygdene.
- 10) Ja.
- 11) Den 80 år gamle originale og bonde bonde H. M. Lea i 1896 syk og senge liggende. Her hadde i mange år vært daotlig til beed og prestens Konord hadde aldrig sett ham i kirken.
 En dag kom prestens Konord ukaldet paa besøk til H. M. Presten satte seg ved sengen. Her dei syndet, meget dei gamle manen, sa ham,

13039

Den syke manne reiste seg opp
litt i sengen og sa borsk paa
presten. "Ikke, jeg mere seed andre
mennesker ser han."

Det ble en pielig pause, presten
hadde kort. ukaldig med sig spors
maal og maatte til han paa en
annen maate.

"Hvorker dei noer salme dei
mer sang for deg meer dei vor
born sa presten!"

fr. H. M. trodde nok at han
mer vor gla i en bestemt salme
og han nevnte salmen.

Presten sang vis den næstste
salme tilende og litt om seens
fodde han opp den haarde for
herdede gamle manne og fik
en sang a god sang tale med
den livsforson Blake bonde:

Talmenninghet. Kommer presten
for aa lese den syke og for
aa gi nedkommeende althens
sakramente efter anfordring av
den syke eller hans forordende

12) Det vor ofte den syke vilde
snakke med slegtrunges eller
mennesker.

13) Det vor vanlig at den syke be
skulde hvordan grovforde
skulde vor og hvordan mange
fribig skulde ordnes efter ved
komme de vor død

14) Tiden mellem dødsfald og begravelse
Her sa de at folk "døide"

4
 var det man som hadde legget
 syk lunge, sa de gjerne, han eller
 ha ha sløpse av

Det var en ødøise, men
 ingen skadedøise, sa Gunnar
 Knaabøl V. Gausdal, da en
 omstreifer hadde stukket ihjel
 Pjors-Pinner med kniv.

Pjors-Pinner var ett lite
 vordefult medlem av bygde
 samsamfundet.

15) De brukte ett speil og en del ting

16) Nei

17) De ba gjerne en skelling paa
 øieløkene.

18) Det gjorde de ofte.

19) Det var brukelig aa vooke
 de nomeste staber.

20) Det var helst maanen i
 høst.

21) Nei

22) De sa gjerne viddet og tok
 ut de ting det ikke lengere var
 bruk for.

23) Som regel saa snart som mulig

24) De la liket paa ett laug-
 bord, paa en bekk.

25) For i tiden laa nok liket
 ofte paa halve.

26) At ligge paa likstoa seir
 de het, naar ett om liket ikke
 ligger paa halve. Denne
 vending var nok laug til
 bekk i tiden.

27) Døde den syke om kvelden

eller om natten ble likhalmen
brødt i greslystingen, neste morgen
da kunde voruen sees best ut over
leggda. Ja voruen likhalmen var
en hygienisk foranstaltning og
det var den gamle tids de
kjendte jøveler av dødsfaldet for
leggda. Rikhalmen ble altid brødt
paa det beste utryksted over
leggda. Første gang de brødt
Rikhalmen her var paa gaarden
Rangseth i 1916.

27) Som regel

28) Nei

29) Dette spørsmål forstod jeg ikke

30) Liket ble stilt saa snart som
mulig ofte dagen efter at ved
kommer de var død

31) Det var kvinnes som stelte
og vasket liket ofte húsmaans
koner.

32) Nei

33) Ja

34) Ja

35) Ja

36) Ja

Rikklos

38) Har sa de at de bunde liket
"i ei rikk"

39) Rikklos saedte de likklosen

40) Rikklosen brøkte de

41) Nei

42) Bore i tundeslos

43) Før i tiden hadde jevlek ofte
bueskjorter eller buesker lig
gunde fordig.

- 44) Del var forskyellig.
 45) Del var uaulig da ha strømpes
 paa liket.

I 1870-80 aarene var det en
 husemæssighed paa gaarden
 S. Faengnes, som sydde lækkes
 af sin kjøpte store vielles
 tyndt lørrel. (Pulveret) som
 blev syddet av. Heerens
 mæsse laget. Kistes.

46) Prose strømpes

47) Nei

48) Nei

49) Nei

50) Blonder ble meget brukt
 for de fine papirblonder,
 det vises de fine av.
 læk i Kistebaldessen, i
 Q. Gaeisdal hovedkerke

51) Det var omkring 1890, da
 begynte aa kjøpe lækkes

52) Vi kjøper alle lækkes

53) Del blir de ofte.

54) Nei

55) Nei

56) Nei

57) Det forekommer

58) Noen hadde kisten stående
 fordeig i aarke og andre
 hadde materialer til kisten
 liggende fordeig.

59) Ofte sikket de sammen kisten
 men de brukte ogsaa dykk
 struer og tenagler.

60) De brukte lørrelstrømpes av
 faug, foret med svart tøy

- 61) En eller annen byggsmekke eller de laget kisten med en kornen som gaorden eller bruket
- 62) Kisten ble malt svart med linolje og kjønrik.
- 63) Etter 1900 begynte folk å bruke hvitmalt kisten men kisten til folkefolk ble fremdeles malt svart til 1930.
- 64) Nei
- 65) Høvlsporn eller trakeill.
- 66) Puten var oft fylt med myg
får høvlflis
- 67) Alle kjøper forrige kisten sin og de er alle hvitmalt
- 68) Ikke brukt her i maus mine
- 69) Nei
- 70) Kisten ble pyntet med blomster
- 71) Nei
- 72) Nei
- 73) Nei
- 74) Det var ikke brukelig her
- 75) Nei 76) Nei
- 77) På en gård satte de liket i ett bestemt rom i bei bygningen. På senere bruk var det vanlig de satte liket på treskeladene.
Det ble strødd over på gulvet i beien eller på laasen eller under annen pynting i rommet.
- 78) Det ble strødd over på gulvet
- 79/80) Ikke brukt her.

- 81) Det var vanlig å stå bar mellems kisten og stabel, hvor kisten stod, kvelden før begravelsen
- 82) Ja
- 83) De la en duk over aensjtel paa liket og la loaket paa kisten løst paa
- 84) En vanlig enkel serviett. "Palveel." Kaldes den ofte her 30 - 35 cm paa kant.
- 85) Her kaldes den "Palveel."
- 86) Det forekom nok, men elles fik alle som ønsket de se den døde før de kjørte til kirken begravelsesdagen.
- 87) Her i Tallehei fik vi 1947 ett likhus paa kirkegården hvor likene settes til de skal begravdes
- 88) For ble den døde altid svingel ut i hjemmet. Vi borr under kisten inn i kirken og den døde blir svingel ut her.
- 89) Takk for ^{for}gjæmme stikk og forrettig framme men det stod lik paa gårdens
- 90) Husetts folk deltok ikke i festen og dans i denne tid.
- 91) Det var forskjellig men folk syntes nok det var sommely å avholde seg fra dans og fornøvelser en tid fram over.

92)

93) Kvinnerne bor i begravelse
svart Kjole og menneke hadde
svarte Klær av vadmel eller
av Klude.

Med bone var det ikke saa
noie

94) Tor nok at mange jenter bor
sodlig forsig gjød. sørge dragt

95) Alle stöten og eukemmen
sorga vort like lenge sa
de her.

En stöh paa allemen kan
vort forferdelig vord, men
den gaar snart over.

96) Vei

97) Voe bedre sood for aa lüdn
leiker sorg end hoordt. arbeide
kjendte de gamle ikke.

Synge ut liket.

98) Likkorden forsigk altid om
Tuesdag

99) Grovd og likford er den
vanlige betegnelse for begravelse.

~~100)~~ Synge

Folket saulesas i sorgelüsn
kl. H. juu. De fik bevestning og
alle som ønsket det fik sin
sa den döde

Kl 1/21 ans. ble kirkens baant.
im i storküen eller kjökken
og her ble liket süngt ut. og
pöreten eller klakken holdt
en tale over den döde
Paa mindre brük ble

Kisten beord. fra laanen til
 paa gaardspladsen og ble sængel
 ud her. Paa Nyeste de til kisten.

101) Præstet fra kisten ble skrevet
 fast for Liket ble sængel til.

102)

103)

104)

105)

106)

107)

108)

109)

110)

Ukjendt her

111)

112)

113)

114) For 1920 var præsten aldrig med
 i de små begravelser, men
 efter denne tid er præsten med
 i alle begravelser.

115) For det var fra 1920 det ble
 almindelig at præsten var med
 i alle begravelser.

116) For i tiden var det kløkkeren
 i Kroden som sang ud lik
 og holdt liktalen.

Hadde kløkkeren forfuld
 var det begrafelse som sang
 ud liket og som holdt liktalen.

117)

118)

Ukjendt her

119)

Liket ble beord til av den døde
 sluf og vinner.

120)

Nei

121)

Det er fremdeles almindelig
 at den døde beores av sine
 nærmeste.

122) Her haeldt de meget strengt paa at folcendene av kisten skulde vere foran, naar de bar kisten, naar de kjorte til kirken og den døde skulde ligge i groven med folcendene av kisten mot ört.

123) } Ukjendt her
124) }

125) Det ble strödd bar mellom stuedøren og det sted hvor den døde la

126) Nei

127) Ukjendt her

128) Alle Kvinner som ikke var opp tatt med middagene, og stillet i huset var med til kirken

129) Alle menn som møtte opp til begravelsen var med til kirken

130) Kvinnerne var alltid med til kirken her

131) Det var alltid med avsett som oppført med stor del tagelse med en begravelse her i leigda

132) Ved begravelsen satte man opp 2 granbeiske, en paa hver side av inngangens dør. Ofte den dodes inibé alies, utfor av gran bar over døra og gran bar strödd fra huset bort til det hus hvor den døde la.

Det var gjerne to grane

beviser ved vinkjörslene til
gaardene og to grøn beviser
ved vinkjörslene til kirkegaardene,
og saa var det ofte strödt bort
fra kirkegaardsposten fraen
til kirkebora. Ellers uigjorting
efter vejen.

133) Nei

134) Det er uvanlig at de heiser flagg
paa halv stang naar noen
er död, men löse paa det sted
noen er död.

Ved begravelse heiser hele
grenda eller hele Kredens
flagg paa halv stang.

Dette kommu antagelig i
bruk i 1890 aarene.

135) Flagg paa halv stang heiser
av slekt venner og naboes

136) Naar jordfestelsen var over
heiste de for flagget til toppen
men i de siste aar los de
flagget heise paa halv stang
til de for det med om Kveldens.

137) Det var naar folk forstod at
jordfestelsen var over.

138) Ja, de siste aar los de flagget
heise paa halv stang hele
dager

139) Nei

140) Naar lekforderfelket kom
hemme fra Kirken ble de best
ene av kjøpmestrene

141)

142) lekpendt her

- 143) Det er tradisjonen om en slakt
Kvilestein i Fosdalen i V.
Gaardal.
- 144) Vei
- 145) De la gjerne ett aakla paa
sleden eller paa vognene.
- 146) Hesten som drog kisten skielde
vor svart eller mørk.
- 147) De tok aldrig en hoppe med
fjell til denne kjöring
- 148) Det var vanlig de brökte en
adlig kerk.
- 149) De kjöpte pent hjermer fra
kirken
- 150) Paa en gaard var det gjerne
en veltent hjermer som kjöpte
likt
- 151) Hjortene gikk altid ved
siden av sleden eller vognene.
- 152) Vei
- 153) Det hendte de snörel ketta
paa to lange stenger og
kjöpte den gjerne tilveed
- 154) Det er nokk mulig folk
hadde sine tenker naar de
horte klokke klängen fra
kirkeklokkerne.
- 155) Utgjendtes
Paa Kirkegaardene
- 156) Kirken ble löftet av sleden
eller vognene av de som bar
den bort til gravene.
- 157) 4 kirken ble oppbevart 4
sterke tenng med en jernprotk
i jede enden. Ved disse

taing ble kirken ferd med i
graven.

158) Kirken seil disse taing

159) Den dodes nærmeste slekt og
venner.

160) }

161) } Nei

162) }

163) Før i tiden da likel ble sængt
til i hjemmet. bor de ikke likel
inn i kirken

164) }

165) } Nei

166) Det ble slått noen slag med
kirkeslakterne naar begravet
sesermonene var over, men
graver ble aldrig gjentatt
med folket stod der.

167) Fra 1890

168) Her i Tullehei har stillinger
som kirkefæres, Rings og
graver ved. kombinert fra
1890

169) Før var det noen haer som
grod gravene. Folk grod graves
naar til sine

170) Det var gravene som postet
eggen grave.

171) Er det bare presten som karte
3 spades jord fra kirken

172) Jordfestingen, talen over den dode, sangen,
Blomsterne, nedteknigen av kirken i grave,
jordprekatielsen av presten, var den maade
de gjentogde overga den dode til den jord
hvorfra den dode var kommen og hvorfra
den dode igjen skulde opstaa.

- 173) Det var brukelig for
- 174) Groven ble gravet som pleet som vanlig
- 175) Jilaffur legges noen bestrømmer paa groven andre setter opp kors beaue eller ett lite juletre
Podige tilfelde
- 176) En selvmorder ble for i tiden lagt ned i kirken uvaske i de klær og ska ved kommande gik i de han tok til lid.
- 177) Kirken med en selvmorder ble aldrig beordret gjenne porten til kirkegaard, men tatt over kirkegaard murens paa ett sted som man forberedte selvmorder der.
- 178) Nei
- 179) Ved Tallin kirke ble selv mordene begravet i det sye östra hjørne av kirkegaarden
- 180) Det hendte de satte ned ett udøpt barn i groven ~~sa~~ sa til noen som ble begravet eller de grav særskilt grav til barnet.
- 181) Det samme var tilfelde med ett forstøt forst barn
- 182) Gravöl
- 182) Her kaltes gravöl ogsaa likford og falkel. i ett lik følge Raketer, Rikthopen eller Rikthops

- 183) 4 gamle dage til 1880 aarene
brükte de altid en bedemans
Ljæs til aa lee til begravelse
Dette var en manns med solg
per treen treden.
- 184) Bygda, Krosen var fra gammelt
med alt i grendelaf beoer
lag som omfattet beitevante
gærdes og brük. Det var det
samme for gravöl og gæstebüed
- 185) Byaeren var pælt blædd.
- 186) Byaeren aoptaakte paa en
bestemt maate der han kom
ind. Han stelte sig innen
for dore og pænta for
hüskts folk Ljæsregeren
som var ombreit slik
- 187) Jæy skal. Liden fra Oleavens
Rudgseth og lee der komme
og ledsage hemus avdöde manns
Eivind Rungseth's jordiske lev
nings til gravens og siden
bli med tilbake til Rungseth
og ta tilbake med tvod gaar
dams beleykt fornaar.
- 188) Byaeren ble altid traktet med
en draum og biteti
- 189) Skriftlig innleydelse begynte
de med i 1880 aarene og vi
ble det slutt med aa brüke
Ljæs
- 190) 4 manns minne var det
her 2 dages gravöl og 3 dag
for reikjoring og de som
hjælp til ved begravelsen

191) Det var 3 maaltider / gravdøds
dagen og 2 maaltider, andre
dage

192) Det var en orsag for fattig
og rik aa ha 1. plass mat.

193) Nei

194) Ja

195) Paa en store gaard ble alder
arbeid uanstilt, fordi om
naen av gaardenes folk var
i begravelse.

Paa de smaa bruk i uolo
laget ble nok arbeidet ofte
uanstilt.

196) Det var ofte de sene sendinger
kaldet for begravelse, men
like ofte tok de med sendin-
gen naar de gikk til begravelse.

197) Det var vanlig aa sende
en ting paa med sendin-
gen. Tiden gikk ikke i sørg
pløs.

198) } Nei

199) }

200) }

201) Ja de gikk over til en dag
gravdøds og andre dage for
Reisjoringe og hjelpe

202) Etter at det ble slutt med
uastøttet kjøpte folk ofte
bayroll eller pils til
middager.

203) Gravdødsokkene var holdt
seg lenge baade her og andre
steder.

- 204) Pending til begravelsen blis det mere og mere skult med man gaar mere over til at bruke krauser.
- 205) Krauser har vort bruket her i 100 aar.
- 206) For ble krauserne laget av lynn og pottelblomster.
- 207) Det er almindelig med silkeband med ristrip sjov.
- Dette er bruket fra omkring 1900 eller litt for.
- 208) Det blis ofte laget en mengde krauser paa kisten i graven.
- 209) Rester av krauserne legges paa graven naar den er opkastet og stult og de blis da leggende av tid.
- 210) Ved de 1 dages begravelsen i vore dage er meget for enkelt, med traktementet. Man vor like overdadig som i gamle dage i store begravelser. Paa eller Pils til minddage.
- 211) Paa folk og andre med like hus som holdes i vore dage ofte begravelsen paa bygdens hotell. Dette er ikke slik som en begravelse i hjemmet. Men det er en grei og god ordning.
- 212) Antagelig fra 1890 aar.

Kammaker. Helene's begravelse.

Efterfølgende historie fra 1916-17 fortæller om hvor strengt selv gættelig folk holdt paa nedoverh. skikk og bruk ved begravelse.

Kammaker Helene kom som ung jente fra en nabobygd til gaarden n. 10 ft i Tallehu og her arbeidede hun siden ad en til gammel til lange tid.

Helene var et ordlig stilfodrig arbeider og dygtig menneske.

Som ung fikk hun et bode med søsteren Kammakerens Johan Enevold Vilberg, som var paa gaarden Raunste i Tallehu, fra 1890 til sin død 1893.

Helene som Enevold, ble en dygtig forner i Dakota og hun sendte sin mor mange dollar.

Som gammel hovent, Helene i et av Tallehus gættelig stues med hovedvegen og her var hun i lang tid. Da hun var over 80 og kom hun til paa begravelse pleiehjælp og her døde hun efter et kort ophold.

Helene hadde mange gode venner blandt de eldre arbeiderkonger og flere av disse gikk opp til Tallehu kirke den dag hun skulde begravet, for at vise sin venninne den siste ord.

En av Helenes sønner var
Mathia Vauraa bakken,
Dette kvinner, stod længe
~~med Mathia~~ og beentel. med Kirken
og endelig kom de til to kors
Kjorunde med Helenes boor.

Mathia Vauraa bakken la
straks merke til, at de kom Kjorunde
med hovedenden paa kisten foran,
næ som var med all gammel regel.

Jeggen av de andre la merke
til dette, ikke seengang, prestens
Hessberg eller Klokkeren ^{mjust for} for
Fedre, ~~minne~~ og Kirken
ble satt med i graven med
hovedenden med øst. og var
med all gammel regel.

Da ~~temonen~~ var over,
gik prestens og Klokkeren ind
i Kirkes sakristi og de 4 kors
og de fire kvinner ble som
vanlig, staaende en stund
ved graven.

Nu gik Mathia Vauraa bakken
bort til graven og med lynde
gine holdt hun sin første og
siste tale med en gråt.

Det er nok saa, sa hun
at Helene som ligger her, bor
var en falkig stakkel og rekne
for, men det var jeg, at Helene
var all orly storsind og dygtig
arbeidsmandske og aldy hadde
jeg trod jeg skulde oplede slik
skamm med hennes begravelse

De talte Mathias sine skorne
sine paa de to Gjæsteværelser
Baklængs kom dere ^{hjemme} med
hjemme til Kirkegården og
beskæftigede sig med sine
gød. Dette var både synd
og skam. Især var det med
den Mathias' hustru.

Ringens kone Pauline Dalbæk
spurgte straks hende om dette
bort. Til det kristelig og fortalte
presten dette og presten og
Blakken gik straks ud og
og bort til graven i jern

Presten gik de 4 Kors
orden til at se op og se begravelsen
og om den for de stakkels
med i graven i jern

Da dette var gjort, faldt
presten Hesselberg sine hender
og saa alvorlig paa de to
stod ved graven:

Hellere kommer i jern
fra Gol, derfor skal de hvide
altid være i sine gød med
accidentel vendt mod Gol, og han:

Dette syntes de enkelte
mennesker, som stod ved graven
var rækket sagt og presten

Lidt og glad og Mathias
Varrabakkens hustru fra Kirken
med hende havde gjort sin gamle
venninde Helene den sidste Hævelse.
~~Denne fortælling er~~